

хронографів та інших оповідних джерел, а також твори Кирила Філософа (авторські й приписувані) другої пол. XV - поч. XX ст. Тексти розміщені в 13 розділах, названих так, як і списки, і розташованих за такою схемою:

1) Твори про Кирила й Мефодія - списки життєвої літератури, від ближчих до менш близьких до дійсних подій (Просторе життє - Похвальне слово - Проложне життє); списки про винахід слов'янського письма, про переклад книг із грецької мови на слов'янську, про друге хрещення Русі;

2) Твори Кирила Філософа (авторські й приписувані) - Корсунська легенда, Філософа грецького бесіда і благочестиве сказання «Про віру християнську»;

3) Азбучна молитва Константина Преславського.

Другу частину склали історіографічні й літературознавчі праці та інші матеріали XIX ст. - першої чверті XX ст., в яких досліджувалися проблеми, пов'язані з життям та діяльністю просвітителів.

У додатку подано публікації 4 списків.

Для першої частини каталога прийнята така схема археографічного опису:

1) Загальна характеристика писемної пам'ятки, в складі якої знаходиться список (списки): назва; редакція (літературна); дата; формат; кількість аркушів (сторінок); оправа; збереження; шифр; бібліографія; примітка.

2) Опис списку: місцезнаходження в складі писемної пам'ятки; мова; тип письма; чорнило; філігрань; оздоблення; записи; зміст (заголовок, початок, кінець).

Для другої частини: шифр; автор; назва; вид роботи; час написання; кількість аркушів.

Науково-довідковий апарат видання: зміст; передмова; списки скорочень - назв фондів, слів, літератури; покажчики - Алфавітний покажчик видів списків (подаються й заголовки списків), Хронологічний покажчик списків за століттями, Покажчик мов та мовних редакцій списків. Покажчик розміщення списків у складі писемних пам'яток (всі тільки для першої частини).

Видання розраховане на літературознавців, мовознавців, джерелознавців, археографів, текстологів, які займаються проблемами давнього слов'янського письменства й культури, а також на широке коло спеціалістів гуманітарних галузей знань.

Л.М.Дениско

НОВИЙ ПОКАЖЧИК КНИГ ТА РУКОПИСІВ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ У ФОНДАХ ЦНБ»

Історія Києво-Могилянської академії (КМА) становить інтерес для багатьох, що можна пояснити новим ставленням до фактів історії, викликаних змінами в політичному житті суспільства, а також 325-річчям від дня заснування КМА, яке відзначалося у жовтні 1990 р. Майже в усіх навчальних закладах України введено до програм курс української культури, який неможливо уявити без знайомства з історією академії, чому сприятиме два випуски бібліографічного покажчика «Києво-Могилянська академія у фондах ЦНБ», підготовленого Інститутом рукопису і відділом бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту української книги. Перший повністю присвячено рукописним фондам. Дру-

гий (про який ідеться в цій статті) підготовлено на базі фондів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій і основного книгосховища ЦНБ ім. В. І. Вернадського. Його призначення - полегшити розшук книг у наших фондах, глибше вивчити історію Академії.

При відборі матеріалу до покажчика зверталась увага на хронологічні рамки, зв'язок з КМА чи з політичними та суспільними течіями, у яких брали участь її діячі, на розвиток у стінах Академії науки, літератури, просвіти, мистецтва. Досліджено книжні колекції ЦНБ. Найбільше матеріалів виявлено в бібліотечі Київської духовної академії. Усі пропонувані в покажчику видання переглянуті *de visu*.

Ввійшли до нього насамперед видання, сама

назва яких говорить про приналежність до відповідної теми. Трапляються й заголовки, що ніби безпосередньо не відповідають темі. Включено ці видання тому, що вони тією чи іншою мірою стосуються історії Академії, її учителів та вихованців, а також подій життя закладу з 1615 по 1817/19 рр. Введено частину найзначиміших для Академії публікацій пізнішого періоду.

Показчик має сім розділів: I. Історія України і Києво-Могилянська академія; II. Історія Києво-Могилянської академії; III. КМА та її діячі в історії церкви; IV. Роль КМА у розвитку просвіти, науки, літератури та мистецтва; V. Біографії викладачів, вихованців та благодійників КМА; VI. Довідкові видання з історії КМА; VII. Ілюстративний матеріал з історії КМА.

Рекомендовані видання було опубліковано у період з середини XVII до поч. XX ст. (по 1917 р.). Винятком є три видання, що вийшли після 1917 р., а саме: Титов Ф. І. Стара вища освіта. - К., 1924; Щербина В. Україна і російський уряд у середині XVIII віку: З приводу новознайденого журналу про перебування в Києві Лизавети в 1744 р. - К., 1925; Попов П. М. Панегірик Кршоновича Лазарю Барановичу. - К., 1927.

Історія Києво-Могилянської академії нерозривна з історією України, Києва, з історією церкви, під покровительством якої вона зародилася та існувала. Тому до першого розділу включено літописи з історії держави та монографії, книги про життя діячів, пов'язаних з Академією, про Київ часів КМА, а також спогади й записки знаменитих мандрівників про місто та його відомий навчальний заклад.

Історією Академії стали займатися її колишні вихованці: Макарій Булгаков, М. Максимович, С. Голубєв, М. Петров, Д. Вишневський, В. Серебряніков, Ф. Титов та ін. Саме вони першими взяли за розшук документів, систематизували їх та опублікували. Ці праці ввійшли до другого розділу показника. В окремий підрозділ виділено публікації з історії Академії, а також листи, вітання, щоденники, спогади очевидців, написані в її стінах. Значною цінністю є такі видання, як «Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов при Киевском генерал-губернаторе» та «Акты и докумен-

ты, относящиеся к истории Киевской Академии». Історіографічні матеріали дають нам змогу простежити за полемікою авторів XIX ст.

Розділ «КМА та її діячі в історії церкви» об'єднує загальні дослідження з історії російської та східноруської церков, західноруських та руських єпархій у контексті діяльності осіб, пов'язаних з Київською академією. Сюди ж увійшов матеріал про діяльність церковних братств, які об'єднували православних у боротьбі за свою віру і одними з перших висунули ідею просвіти, відкривши школи. Братства, особливо Київське Богоявленське, завжди підтримували Академію. До третього розділу включено також видання з історії духовних навчальних закладів, у житті яких значну роль відіграли випускники КМА.

Бібліографія з історії Академії не була б повною, якби ми обійшли увагою видання з історії школи в Україні, розвитку наук, літератури та мистецтва, просвіти в цілому, початки яких зародилися ще в стінах братської школи та Київського колегіуму. Ця тема добре розвинута у радянських історіографів 50-80-х років, спеціалістів у галузі філософії, філології, літератури, мистецтва, медицини. Література з фондів ЦНБ дає можливість провести такі дослідження і, очевидно, нею скористалися у своїх дослідженнях М. Сумцов, Ф. Титов, М. Владимирський-Буданов, М. Линчевський, П. Знаменський, К. Харлампович та ін. До четвертого розділу ввійшли: загальні праці з історії розвитку шкіл в Україні, розвитку науки, літератури та мистецтва, віднайдені літературні пам'ятки, що стосуються Академії. Відображена історія формування української мови та писемності, історія вітчизняних друкарень та книгодрукування. Привертає увагу видання з історії навчальних закладів, пов'язаних з Київською академією.

Розділ «Біографії викладачів, вихованців та благодійників КМА» доповнює його іменний показник, в якому більше персональних рубрик, ніж у самому розділі.

Найрізноманітніший фактичний матеріал, без якого неможлива дослідницька робота, зосереджено в довідковому розділі. Тут представлено праці Д. М. Бантиша-Каменського, Є. Болховітінова, Г. М. Геннаді, І. Ф. Павловського,

А.В.Арсеньєва, Д.А.Ровинського та ін. Найбільше таких відомостей у місяцесловах, путівниках, каталогах бібліотек, бібліографічних виданнях, списках, родоводах.

Часті запити читачів про ілюстративний матеріал по темі «Києво-Могилянська академія» спонукали до створення розділу «Ілюстративний матеріал».

Другий випуск покажчика «КМА у фондах книжних колекцій ЦНБ АН України» має такі особливості:

1. Опис видань подається за титульним аркушем під прізвищем автора чи під заголовком, а коли автор є особа духовна, - із зазначенням духовного стану. Поряд може бути його мирське ім'я, якщо воно є у виданні.

2. Разом з описом вказується пошуковий шифр видання у фондах ЦНБ.

3. З багатотомних видань описується лише том, у якому є матеріали, що відповідають даній темі.

4. Якщо праця надрукована в кількох журналах, то подаються відомості про всі наявні в бібліотеці публікації.

У книжних зібраннях і колекціях ЦНБ є примірники з бібліотеки Києво-Могилянської академії (приблизно тисяча одиниць), написи на яких свідчать про приналежність до неї, а також книги періоду існування КМА. У майбутньому буде підготовлено випуск, присвячений їм. Передбачається серія випусків бібліографії визначних діячів КМА.

З ФОНДІВ БІБЛІОТЕК

Л.В.Зайчик

ПОВЕРТАЮТЬСЯ УНІКАЛЬНІ КНИГИ

У Державній історичній бібліотеці України (ДІБ) зберігається великий масив польськ забороненої літератури.

У 1949 р. з основного фонду було видучено 1335 книг і передано в спецфонд. В 1950 р. заборонених книг нараховувалося 3175 примірників, у 1954 р. - 5650, в 1960 - 6519, в 1984 р. - 7015.

Щорічно частина літератури вливалася в основний фонд. А 3897 примірників «пресресованих» книг - повернулися до читачів тільки в 1990 р.

У спецфонді в основному знаходилися видання суспільно-політичної спрямованості (близько 80%): книги з історії комуністичної партії, революційного руху і становлення колишньої Радянської держави, агітаційно-масові та навчально-методичні посібники.

Наразі з працями державних і партійних діячів (М.Бухаріна, Х.Раковського, О.Рикова, Л.Троцького та ін.) зі спецфонду ДІБ повернулися книги істориків, які брали участь у революційному русі в роботі колишнього радянського державного апарату (В.Невського, М.Покровського, О.Ярославського), економістів, письменників і поетів (Л.Авербаха, В.Переверзєва, О.Безверхнього, М.Кальнова, Ю.Либедівського, З.Гінзіус, Д.Мережковського, В.Набокова, М.Цвєтської та ін.)

Найбільший інтерес викликають читачі до літератури з історії України, зокрема праць В.Антоновича, Д.Антоновича,
С. Зайчик. *Людмила Висторіана. Київ. 1994*

Д.Багалія, В.Дорошенко, М.Грушевського, І.Крип'якевича тощо. Повернулися в обіг збірники, видані історичною секцією Всеукраїнської Академії наук під редакцією М.Грушевського.

Так, у збірнику «Київ та його околиці в історії і пам'ятках» (1926) подано цілу інформацію про боротьбу міста за автономію, про реліквії старого київського словорядування, національно-соціально-перегрупування населення в після-революційний період (1917 - 1923).

У збірнику «За сто літ» (книга 6 за 1930 р.) підбрано документи громадського й літературного життя України XIX - початку XX ст., зокрема матеріал Федора Савченка про неопубліковану історію України Олександра Мартоша «Чужак або Україна в 1768 році», листи М.Костомарова до А.Красьського, І.Корнілова, листи П.Чубинського до Я.Полонського та ін.

Унікальним є видання «Черная книга. Сборник статей и материалов об интервенции Антанты на Украину в 1918 - 1919 г.г.» (1925).

Видання «Чернігів і північне Лівобережжя. Огляди. Розвідки. Матеріали» (1928) розповідає про пам'ятки культурного, містенького життя, про політичні події. У книзі подано ілюстрації соціально-економічного, культурно-вобутового й політичного процесів, що відбувалися на цій території.

«Історія козацчини» І.Крип'якевича (1934) - знайомить читачів з початком і кінцем козацчини, зачатком козаків, бо-

ротьбою за незалежну Українську державу, життям і діяльністю гетьмана.

Повернулося в обіг видання Н.Н.Штифа «Погроми на Україні (період добровольчеської армії)» (1922), де розкриваються страшні картини катувань, масових насильств, викорінення сардських обшин.

Унікальним документом є книга «Т.Г.Шевченко і кияно-методичні. Історично-літературна розвідка» (1925), побудована на архівних джерелах. Здійснено огляд історичних джерел, проаналізовано духовну концепцію Шевченка, відбиту в його поетичних творах, написаних до 1847 р.

Тривалий час знаходилася у спецфонді книга Д.Багалія «Український мандрівний філософ Г.С.Сковорода» (1926). В основний фонд повернулася 1990 року. Він поповнився і довідково-бібліографічними матеріалами: «Справочная книга. Весь Киев на 1926 год» (1926), «Адресная и справочная книга. Вся Украина на 1924 - 1925 годы» (1925) тощо. У довідниках узагальнено інформацію про адміністративне, господарське і громадське життя України та Києва. Співоробниками ДІБ створено «Картотеку літератури, повернутої із спецфонду». У науковій і культурній обіг вийшли унікальні документи, книги, що сприятиме відновленню історії українського народу.